

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Друкується за ухвалою науково-методичної ради Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості.

Протокол № 1 від 24.01. 2024

Укладач: Гриненко Олена Миколаївна, завідувач гуманітарно-науково-технічного відділу Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості, кандидат педагогічних наук, доцент

Інформаційно-методична збірка містить матеріали, що розкривають сутність і універсальні характеристики соціалізації особистості. Надано визначення поняття «особистість», проаналізовано її роль у суспільстві. Охарактеризовано та проаналізовано вплив різних факторів на соціалізацію особистості, механізми та інститути соціалізації, особливості соціалізації особистості в умовах закладу позашкільної освіти.

Розрахований на методистів, керівників гуртків закладів позашкільної освіти та широке коло читачів, яких цікавить сучасна освіта.

ЗМІСТ

ПРЕФЕЙС.....	4
1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	5
1.1. Система понять «людина», «індивід», «особистість».....	5
1.2. Визначення поняття «соціалізація».....	7
1.3. Види, форми, складові процесу соціалізації.....	9
1.4. Фактори процесу соціалізації.....	12
1.5. Агенти (інститути) та засоби соціалізації особистості.....	14
1.6. Соціалізованість.....	15
1.7. Особливості соціалізації особистості в умовах закладу позашкільної освіти.....	17
2. ПРАКТИКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ПАЛАЦУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ.....	19
2.1. Психологічний аспект соціалізації особистості.....	19
2.2. Мова — потужний фактор соціалізації особистості.....	22
2.3. Текстоцентричний підхід як інструмент соціалізації вихованців гуртка «Літературна творчість».....	26
2.4. Соціалізація особистості в умовах європейського простору.....	30
ЛІТЕРАТУРА.....	33

ПРЕФЕЙС

Людина — соціальна істота. З перших днів свого життя вона включається у соціальну взаємодію і в такий спосіб накопичує досвід спілкування, який з роками збагачує, осмислює і переосмислює. Цей досвід, суб'єктивно засвоєний, стає невід'ємною часткою особистості. Завдяки йому людина набуває своєї неповторності, а сам процес такого особистісного зростання лежить в основі її соціалізації. Що криється за цим терміном?

Пригадуєте, чим закінчується фантазія Р. Кіплінга «Мауглі»? Дитина, яка виросла серед тварин, стає людиною, адаптується до норм людського життя. У науковій термінології таке явище отримало назву «ефект Мауглі». Цікаво, а чи можливе таке насправді? Виявляється близько 30 спеціально проведених вченими подібних експериментів у різних країнах світу успіху не мали. Отже, це свідчить про те, і це доведено експериментально, що людина народжується людиною, а особистістю стає. При цьому основним середовищем олюднення, безумовно, є людська спільнота, де індивід набуває нових знань, досвіду життєдіяльності й спілкування, навчається творчо їх застосовувати у різних життєвих ситуаціях, долучається до культури. У такий спосіб і в динаміці кількісних та якісних змін відбувається соціальний розвиток людини, її становлення як особистості, і розвиток людського суспільства, активною рушійною силою якого виступає така особистість. Особистість — це феномен суспільного розвитку, соціальний індивід, суб'єкт суспільних відносин, діяльності й спілкування.

Отже, людина стає особистістю у процесі соціальної взаємодії. Такий процес отримав назву «соціалізація», а саме поняття стало досить широко вживаним у сучасних гуманітарних науках. Хоча його тлумачення має багато варіантів, які різняться концептуальними підходами в розумінні суті і змісту, повнотою їх розкриття і спробами фахівців у систематизації базових наукових категорій із його залученням.

Серед основоположних категорій сучасної педагогіки виділяються навчання, виховання, розвиток і освіта особистості. Категорія соціалізації входить в систему понять сучасної педагогіки, набуваючи все більш актуального значення, пов'язана з вирішенням широкого спектра проблем залучення кожного індивіда до найбільш значущих реалій навколишньої дійсності, до основ сучасної цивілізації, загальнолюдських і національних цінностей культури.

1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Система понять «людина», «індивід», «особистість»

Говорячи про особистість, найчастіше мають на увазі окрему конкретну людину. Але крім поняття особистості існує ціла низка близьких понять: людина, індивід, особистість. У повсякденній мові ці поняття часто вживаються в одному і тому ж значенні, але в науці позначають різні речі. Тому ми коротко розглянемо визначення і відмінності цих понять.

З одного боку – *людина* (лат. homo) – жива, наділена інтелектом істота, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури. Говорячи про людину, можемо розглядати її як вищий щабель еволюції на Землі, і як складну систему, що з'єднує природне й соціальне, фізичне й духовне, спадкоємне й життєво придбане.

З іншого – людина – родове поняття що вказує на приналежність до людського роду, вищого рівня розвитку живої природи на нашій планеті. Як жива істота людина підкорюється основним біологічним і фізіологічним законам, як соціальна – законам розвитку суспільства.

Відмінними рисами людини, які визначають її унікальність у Всесвіті, виступають:

- свідомість, здатність мислити і здатність до здійснення вільного вибору, приймати відповідальність за власні дії;
- наявність моральних суджень.

Описуючи людину, відмічають її біологічну непристосованість, відсутність спеціалізації її органів для якого-небудь конкретного простого тваринного існування, здатність створювати знаряддя праці і користуватися ними та вогнем, дар мови, пластичність поведінки. Невідомо жодної іншої істоти, яка має вищі емоції, традиції, здатність мислити, стверджувати, заперечувати, рахувати, планувати, фантазувати, знає про свою смертність, кохає в справжньому сенсі цього слова, має почуття гумору, здійснює свої задуми, відтворює наявне і створює щось нове. Людина вивчає і змінює як навколишній світ, так і самого себе, розбудовує культуру і створює власну історію.

Зрозуміло, що в кожній людини формуються свої, особливі ціннісні орієнтації, мотиви поведінки, соціальні установки, інтереси та ін. Але лише виявляючи серед них типові, характерні для більшості груп людей, можна виявити дії певних тенденцій, наявність закономірностей, що у свою чергу дозволить зробити ті або інші умовиводи й видати рекомендації як теоретичного так і практичного характеру.

Отже, людина – це, насамперед, біологічна істота, яка наділена на відміну від інших тварин свідомістю й мовленням, здатністю працювати, оцінювати навколишній світ і активно його перетворювати. З іншого боку, людина – істота соціальна. Це найсуттєвіша ознака людини, оскільки суспільне життя і відносини, колективна трудова діяльність змінили і підкорили собі її природну індивідуальність.

Кожна конкретна людина – це унікальний, неповторний індивід. Разом з тим він – універсальний, тому що завжди є істотним індивідом. Адже кожна людина залежить від соціальних умов, середовища, у якому живе, людей, з якими спілкується й взаємодіє.

Словом «індивід» позначається людина як одиничний представник чогось цілого (біологічного роду чи соціальної групи), тобто людина з усіма її характерними ознаками. Поняття «індивід» характеризує окрему людину. Індивід завжди є членом певної соціальної спільності (усвідомлює він це чи ні), що не скасовує його індивідуальності.

Індивід є особистістю остільки, оскільки у відносинах з іншими, йому подібними, у рамках конкретних соціальних спільнот він виконує певні функції, реалізує у своїй діяльності соціально значущі властивості й якості. Тому поняття особистості й по своїй природі, і по суті, і по характеру уявляється, насамперед, соціологічним, на відміну від понять «людина» і «індивід», що мають соціально-філософський зміст.

Поняття «особистість» слугує для характеристики соціального в людині. Особистість можна визначити як стійкий комплекс якостей, властивостей, які здобувають під впливом відповідної культури суспільства, конкретних соціальних груп, до яких належить людина або у життєдіяльність яких вона включена.

Формування цих якостей і властивостей багато в чому опосередковано біологічними особливостями індивіда. Однак вирішальна роль у процесі становлення особистості належить соціальному впливу, величезній кількості соціокультурних факторів, що вводять людину в соціальний світ. Кожна людина є особистістю, оскільки через систему своїх соціальних якостей вона виражає риси конкретного суспільства, соціальних груп та інших соціальних форм. Однак рівень розвитку особистості може бути різним.

Порівнявши поняття «особистість» та «індивід», необхідно зазначити, що особистість є результатом розвитку індивіда, найбільш повним втіленням його людських властивостей.

Таким чином, головною характеристикою особистості виступає соціально типове, що характеризує її включеність у суспільство, соціальні групи, організації, інститути тощо. З цієї точки зору *особистість розглядається:*

- за її участю в економічному житті, тобто увага звернена на трудову діяльність людини (інтерес до праці, його змісту, характеру, результату, установка на працю тощо);

- з погляду політичного життя цікавить, насамперед, людина-громадянин;

- включеність особистості в духовне життя розглядається крізь призму культури (хоча в інших випадках остання виступає як «мірило» особистості).

Все це, становить умови буття особистості в суспільстві. Людина стає особистістю у процесі соціальної взаємодії. Такий процес отримав назву «соціалізація», а саме поняття стало досить широко вживаним у сучасних гуманітарних науках.

1.2. Визначення поняття «соціалізація»

Тлумачення сутності поняття «соціалізація» має багато варіантів, які різняться концептуальними підходами в розумінні суті і змісту, повнотою їх розкриття тощо. Соціалізацію розглядають як процес соціального навчання, як результат соціальної взаємодії людей, як процес рольового тренування, як процес, за допомогою якого люди навчаються ефективно брати участь у соціальних групах тощо. *Враховуючи зазначене, соціалізація це:*

— процес, в ході якого дитина поступово перетворюється на особистість, яка розуміє і саму себе і довкілля, набуває знань і навичок, притаманних культурі, в якій він (або вона) народився;

— процес інтеграції індивіда у суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальні інститути, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально-значущі риси особистості;

— процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості;

— процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин;

— процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві;

— способи формування умінь і соціальних установок індивідів, які відповідають їх соціальним ролям; процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі.

Соціалізація — (від латинського *socialis* — суспільний) історично зумовлений прогрес розвитку особистості, надання та засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні даному суспільству. Його результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні.

У рамках нашого розгляду означеного поняття важливим є позиція С. Савченко, який розглядає соціалізацію як соціально-педагогічне поняття, яке відображає перебіг соціального формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі та невід'ємну частину цілісного освітнього процесу в усіх типах закладів освіти в системі освіти України.

Аналізуючи різні визначення соціалізації особистості, можна виокремити такі її *основні характеристики*:

— *формувальна* – особистість людини формується в процесі соціалізації, в результаті якої вона стає суспільною істотою;

— *культурно-соціальна* – зміст соціалізації особистості людини детермінується тими культурними цінностями та соціальними нормами, що функціонують у суспільстві, в якому вона живе;

— *адаптивна* – під час соціалізації людина адаптується до соціуму – середовища свого перебування, розвивається і функціонує згідно з його вимогами;

— *функціональна* – існує дві функції соціалізації: зовнішня, що забезпечує адаптацію людини до соціуму, та внутрішня, яка спонукає до саморозвитку, самореалізації і самоактуалізації особистості людини в цьому соціумі;

— *безперервності* – соціалізація є безперервним процесом, що здійснюється цілеспрямовано та стихійно і завершується лише зі смертю людини.

Соціалізація представляє собою двосторонній процес, що включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з другого боку, процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивіда за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище.

Оскільки соціалізація за своїм змістом – це процес становлення особистості, що починається з перших хвилин життя людини, то він здійснюється, як визначає Г. Андрєєва, у трьох сферах, загальною характеристикою яких є процес розширення, примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом:

— *у діяльності* людина виражає себе як суспільний індивід, проявляє особистісні смисли, виявляє самостійність, ініціативу, творчість та професіоналізм, засвоює нові види активності. При цьому протікає ще три важливих процеси. По-перше, це орієнтування в системі зв'язків, що присутні в кожному виді діяльності і між її різними видами. Воно здійснюється через посередництво особистісних смислів, тобто означає вплив на кожен особистісний важливих аспектів діяльності. По-друге, ідеться про центрування навколо головного, зосередження уваги на ньому і співвідношення до нього інших видів діяльності. По-третє, маємо на увазі засвоєння особистістю в ході реалізації діяльності нових ролей, осмислення їх значимості;

— *у сфері спілкування* відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу, збагачення змісту взаємодії та сприйняття людьми одне одного. Отже, відбувається розширення та поглиблення стосунків, ураховуючи, що спілкування нерозривно пов'язане з діяльністю;

— *сфера самосвідомості* передбачає становлення «Я-концепції» індивіда, осмислення свого соціального статусу, засвоєння соціальних ролей, формування соціальної позиції, моральної орієнтації. Необхідно зазначити, що найголовніший факт при вивченні самосвідомості полягає в тому, що вона постає як розуміння особистістю себе у визначенні власної ідентичності. Інша властивість самосвідомості полягає в тому, що її розвиток у ході соціалізації – це процес контрольований, який визначається постійним набуттям соціального досвіду в умовах розширення діапазону діяльності і спілкування.

Отже, процес соціалізації може бути зрозумілим лише як єдність змін усіх трьох зазначених сфер. Вони, узяті в цілому, створюють для індивіда дійсність, в якій він діє, пізнає і спілкується, освоюючи не лише взаємини та форми діяльності найближчого мікросередовища, а й широкий спектр системи

соціальних відносин. Разом із цим засвоєнням індивід вносить в неї свій досвід, свій творчий підхід. Тому немає іншої форми засвоєння дійсності, крім її активного перетворення.

Отже, *мета соціалізації* — формування відповідального та соціально активного покоління, дії якого регулюються соціальними нормами та суспільними інтересами.

Вона вирішує три *основні завдання*:

- інтегрує народи в суспільство;
- сприяє взаємодії людей через засвоєння ними соціальних ролей;
- зберігає суспільство завдяки виробництву і передачі культури від покоління до покоління.

1.3. Види, форми, складові процесу соціалізації

Соціалізація – процес непростий, навіть суперечливий. У процесі розвитку індивід знайомиться як із усім людством загалом, і з окремими групами людей, мають свої власні правила, мети і установки. Тому фахівці виділяють такі *види соціалізації*:

- первинна;
- вторинна;
- перманентна.

Первинна соціалізація особистості починається з онтогенезу і закінчується приблизно після пубертатного віку. Це основний етап становлення. Саме в цьому віці індивід здатний прийняти величезну кількість інформації, обробити та зробити якісь набуті навички інстинктивними.

У ній закладаються основи для всього подальшого розвитку людини, певною мірою визначається сценарій його подальшого життя. Найбільше значення при цьому має родина, адже це перше, що бачить в своєму житті дитина. Необхідно мати на увазі, що діти сприймають те, що бачать навколо себе, не критично, тому поведінку дорослих у сім'ї вони розцінюють як базове, еталонне. Алкоголізм і неохайність, антисанітарія в будинку – все це «віддруковується» у свідомості дитини і може залишитися з ним на все життя, якщо він не пройде наступні етапи соціалізації. І навпаки – інтелігентність і порядність, засвоені в родині, теж будуть супроводжувати його в майбутньому. Надалі новими соціальними середовищами стають дитячий садок, школа, колектив друзів і однолітків, де дитині доводиться звикати до нової обстановки і діяти у відповідності з новими правилами.

Вторинна соціалізація (повторна) особистості – це формування нових навичок та знань людини, при цьому усуваючи попередні. Індивід намагається розірвати зв'язок із минулим, набуваючи іншого, не менш цінного досвіду. Це відбувається тоді, коли людина відчуває потребу зміни життєвих установок. Триває протягом усього життя.

Зі знанням основ *перманентної соціалізації* людина легко адаптується до будь-якого суспільства. Здатність людини адаптуватися до нового суспільства. Дуже рідко трапляються випадки, коли індивід не користується навичками

перманентної соціалізації через її непотрібність. Адже протягом життя можуть змінитись місце проживання, місто, країна, місце роботи, відповідно, і коло спілкування. Саме перманентний процес допоможе людині швидше та легше адаптуватися до нових людей, нових правил, норм та законів.

Важливо знати, у яких формах буває соціалізація людини. *Науковці виділяють дві основні форми соціалізації:*

— *ненаправлена* (формування особистості здійснюється стихійно, коли на людину впливає найближче соціальне середовище. Тоді в людини з'являються певні риси. Тому вона є стихійною. При цьому оточенням є родичі, друзі та колеги);

— *спрямована* (передбачається спеціальна методика впливу, тобто людям спеціально прив'язуються якісь цінності та якості, які є важливими для суспільства. Зокрема це стосується виховання. Форми соціалізації можуть бути пов'язані, але може бути відсутнім узгодження. Якщо є протиріччя, вони можуть стати перешкодою для соціалізації людини).

Процес соціалізації людини умовно можна представити як сукупність чотирьох складових, а саме:

- стихійна;
- відносно спрямована;
- відносно соціально контрольована;
- самозміна.

Стихійна соціалізація відбувається протягом усього життя людини у процесі її стихійної взаємодії із суспільством. Конкретна людина взаємодіє не із суспільством у цілому, а з різними його сегментами. Такими сегментами можуть виступати: родина, родичі, сусідське оточення, групи однолітків, односельчани, мешканці одного мікрорайону у місті, земляки у ситуації відриву від постійного середовища перебування (в армії, у місцях позбавлення волі), однокласники, професійні групи, об'єднання за інтересами і політичними поглядами, групи тимчасового перебування (у лікарні, у місцях проведення відпочинку), ситуативні спільноти (у поїзді, у театрі, на стадіоні, у басейні).

Така взаємодія має неорганізований, нерідко спонтанний характер. Вона регулюється набором цінностей, норм, звичаїв, неформальних санкцій і т.п. засобів. Причому навіть коли мова йде про взаємодію у межах певних організацій, стихійна соціалізація у них однаково відбувається поряд із відносно соціально контрольованою соціалізацією.

Стихійна соціалізація протікає як у обраній взаємодії людини з тими або іншими сегментами суспільства, так і у випадку обов'язкової взаємодії з якими-небудь сегментами (наприклад, у школі, в армії, у фірмі), а також у ситуації примусової взаємодії з деякими сегментами (наприклад, у в'язниці).

Отже, стихійна соціалізація відбувається у процесі стихійної взаємодії людини із суспільством і стихійним впливом на неї різних, зазвичай різноспрямованих, обставин життя.

Відносно спрямована соціалізація. Відбувається у процесі та результаті впливу з боку держави на обставини життя тих або інших категорій громадян.

Означена соціалізація людини відбувається у процесі і у результаті її взаємодії з державою та державними органами і організаціями, які у сукупності здійснюють управління суспільством.

Необхідно зазначити, що відносно спрямована соціалізація відбувається у межах держави і у межах її складових адміністративних одиниць – регіонів, областей, муніципальних утворень (міст, міських і сільських адміністративних районів).

На кожному із цих рівнів (державному, регіональному та муніципальному) органи законодавчої і виконавчої влади у межах своєї компетенції вирішують різного роду завдання, що так чи інакше позначається або може позначитися на соціалізації мешканців країни, області, міста.

Так, наприклад, на державному рівні приймається рішення про підвищення цін на певні товари чи послуги. Це рішення на перший погляд не має ніякого відношення до процесу соціалізації громадян. Однак високі ціни фактично позбавляють цілі групи населення можливості придбати зазначені товари чи скористатися зазначеними послугами. Отже, люди стають позбавленими свободи вибору видів занять, сценаріїв рекреаційної поведінки, а в цілому певних можливостей для розвитку, самовизначення, самореалізації, самовдосконалення.

Відносно соціально контрольована соціалізація. Відбувається у процесі планомірного створення суспільством і державою умов для виховання людини.

Відносно соціально контрольована соціалізація — виховання, яке можна визначити як відносно осмислене та цілеспрямоване вирощування людини у відповідності зі специфікою цілей організацій і груп, у яких воно здійснюється.

Виховання людини здійснюється у процесі її взаємодії у декількох сегментах суспільства, а саме:

- сімейне виховання (у родині);
- релігійне виховання (у релігійних організаціях);
- соціальне виховання (у спеціально створених для цього численних, різнопрофільних організаціях – від ясел і школи до вузів і курсів професійної перепідготовки);
- диссоціальне або контрсоціальне виховання (у кримінальних і тоталітарних політичних та квазірелігійних співтовариствах);
- корекційне виховання (адаптація інвалідів до умов проживання, перевиховання правопорушників).

Самозміна — більш-менш свідоме *самозмінювання особи*, якій притаманне самовдосконалення у відповідності до особистих задатків і у відповідності або на перекір об'єктивним умовам життя.

Людина не залишається пасивною у процесі соціалізації (і стихійної, і відносно спрямованої, і відносно соціально контрольованої). Вона проявляє певну активність, відчувши або усвідомивши необхідність або бажання змінити що-небудь у собі. Тобто у процесі соціалізації людина так чи інакше самозмінюється.

Самозміна – це процес і результат більш-менш усвідомлених, планомірних і успішних зусиль людини, спрямованих на те, щоб стати іншою (рідше – повністю, як правило – частково).

1.4. Фактори процесу соціалізації

Соціалізація проходить під впливом величезної кількості різноманітних умов, які так чи інакше відбиваються на розвитку людей. Ці умови прийнято називати факторами.

Фактор (від лат. *facio* – роблю) – це умова, рушійна сила, причина якогось явища, процесу. Вивчаючи соціалізацію людини, слід визначити, в яких умовах відбувається цей процес.

Фактори соціалізації умовно об'єднано у чотири групи:

1. *Мегафактори.* «Мега» – «дуже великий» – космос, планета, світ, Інтернет, які тією чи іншою мірою прямо, а в основному через інші групи впливають або можуть впливати на соціалізацію усіх жителів Землі.

Наприклад, Інтернет як фактор соціалізації особистості. Інтернет (Internet) – глобальна (всесвітня) телекомунікаційна мережа, яка поєднує безліч комп'ютерних мереж, що надає можливість усім користувачам комп'ютерами шукати та одержувати різну інформацію, обмінюватися повідомленнями по електронній пошті, спілкуватися, робити покупки, використовувати розважальні ресурси, одержувати інтерактивні фінансові (банківські операції, гра на біржі) та інші послуги.

Інтернет – це велика бібліотека, де можна знайти тексти на будь-яку тему. При цьому Інтернет надає користувачеві можливість самому вирішити для себе, яка *інформація* йому корисна, а яка – ні. Відсутність зовнішніх обмежень на одержання інформації (Інтернет, крім Китаю, поки не контролюється урядом або ким-небудь) – імовірно, одна з найпривабливіших властивостей Інтернету.

Інтернет – не тільки джерело інформації, але й *засіб і місце спілкування між користувачами*. Тут можна знайти електронні дискусійні клуби на величезну кількість тем (таких клубів кілька тисяч), можна відкрити новий клуб для обговорення ще не порушених проблем або як альтернативний майданчик обговорення проблем, з приводу яких дискутують у вже існуючих клубах.

Усе більше поширення одержує використання Інтернету як *засобу і місця освіти користувачів* (як основної, так і додаткової), підготовки кадрів і підвищення їхньої кваліфікації.

2. *Макрофактори.* «Макро» – «великий» – країна, етнос, суспільство, держава, які впливають на соціалізацію людей, що живуть у певних країнах (цей вплив має як прямий характер, так і опосередкований іншими групами факторів).

Наприклад, етнос як макрофактор процесу соціалізації. *Етнос* – це історично сформована спільність людей, що володіють спільним менталітетом, стабільними особливостями культури, а також усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших подібних утворень.

Численні дослідження показують, що кожен етнос має специфічні риси, які сформувалися протягом століть під впливом природно-кліматичних, історичних, економічних, соціальних, релігійних та інших обставин.

У зв'язку із цим етнічні особливості як фактор соціалізації людини протягом її життєвого шляху, з одного боку, не можна ігнорувати, а з іншого боку – не треба й абсолютизувати.

Суспільство як макрофактор соціалізації. *Суспільство* – поняття в основному політолого-соціологічне. Воно характеризує сукупність сформованих у країні соціальних відносин між людьми, структуру яких становить родина, етнічні, конфесіональні, вікові, професійні, соціальні та інші номінальні і реальні групи, а також держава. У кожному суспільстві складаються специфічні умови соціалізації людини на кожному віковому етапі. Вони залежать від особливостей історії і культури конкретного суспільства, гендерної (статеворольової), вікової і соціальної структур суспільства, від рівня його економічного і культурного розвитку, від соціально-психологічного клімату і т.п.

3. *Мезофактори*. «Мезо» – «середній, проміжний – умови соціалізації великих груп людей, що відрізняються за місцевістю та типом поселення, у яких вони живуть (регіон, село, місто, селище), за приналежністю до аудиторії тих або інших мереж масової комунікації (радіо, телебачення та ін.) і за належністю до тих або інших субкультур.

4. *Мікрофактори*. Як прямо, так і опосередковано на соціалізацію впливають мезофактори через мікрофактори. До них належать фактори, що безпосередньо впливають на конкретних людей, які з ними взаємодіють, – сім'я, сусідство, групи однолітків, виховні організації, релігійні організації, різні суспільні, державні та приватні організації, мікросоціум.

Наприклад, сім'я – найважливіший фактор соціалізації людини. Вона представляє собою персональне середовище життя і розвитку дітей, підлітків, юнаків, дівчат, дорослих, якість якого визначається рядом параметрів конкретної родини.

В цілому можна визначити наступні функції родини у процесі соціалізації, а саме, сім'я:

- забезпечує (чи ні) фізичний та емоційний розвиток людини;
- впливає на формування психологічної статі людини і її статоворольову соціалізацію;
- відіграє провідну роль у розумовому розвитку дитини;
- формуються фундаментальні ціннісні орієнтації людини;
- відіграє велику роль в оволодінні людиною нормами і стилем виконання нею сімейних ролей;
- властива функція соціально-психологічної підтримки людини.

Отже, мікрофактори – це конкретні умови життя кожної особистості, її розвитку в соціально-орієнтованих установах, громадських об'єднаннях і організаціях.

1.5. Агенти (інститути) та засоби соціалізації особистості

Мікрофактори впливають на розвиток людини через так званих *агентів соціалізації*, тобто осіб, у безпосередній взаємодії з якими протікає її життя. На різних вікових етапах склад агентів специфічний.

Агенти первинної соціалізації — люди, які складають найближче оточення особи (батьки, родичі, друзі). Вони виконують багато функцій (батько — вихователь, друг, опікун, учитель тощо), їхні функції взаємозамінні (скажімо, батько за певних умов може взяти на себе виконання функцій матері щодо дитини). Разом із тим, кожен агент дає індивіду в процесі соціалізації саме те, що він може дати. Наприклад, батьки можуть дитині замінити друзів, але вони не зможуть навчити її того, що вона вчиться у своїх друзів: битися, хитрувати, порушувати певні соціальні норми, бути лідером у групі тощо.

Агенти вторинної соціалізації — представники адміністрації закладу освіти, підприємства, партій, засобів масової інформації та ін. Контакти з цими агентами є коротшими, а їхній вплив, як правило слабший, ніж в агентів первинної соціалізації. Кожен із них виконує не більше однієї-двох функцій. Їхні функції спеціалізовані, а тому не можуть бути взаємозамінними (наприклад, функції поліцейського і священника). Особливістю цих агентів є те, що вони, як правило, отримують грошову винагороду за виконання своїх функцій.

Формування особистості відбувається у межах інститутів соціалізації.

Інститути соціалізації — установи, які впливають на процес соціалізації, спрямовують його. Вони розвивають особистість, розширюють її знання про світ, її розуміння того, якою є бажана і небажана соціальна поведінка.

Одні інститути соціалізації універсальні, їх впливу піддається переважна більшість людей: *сім'я* (у сім'ї формуються особистісні риси і мотивація, базові цінності і моделі поведінки), *освітні установи* (у межах цих інститутів дитина стикається з різноманітністю точок зору і моделей поведінки, розуміє, що таке статусна ієрархія, вчиться будувати відносини і засвоювати новінавички), *засоби масової інформації* (супроводжують людину все життя. Періодична преса, радіо, телебачення, електронні сет є для більшості з нас джерелом інформації і моделі поведінки. Як правило, їх вплив комбінується з вплив сім'ї та освітніх установ).

Інші інститути — релігійні установи, політичні організації, армія, місце роботи — більш спеціалізовані. Більшість людей потрапляють в ці інститути вже дорослими, зі сформованими цінностями і формами поведінки. Проте їх вплив може виявитися досить важливим.

Функціонування цих інститутів визначається:

- системою норм, які регулюють певну поведінку індивіда;
- наявністю засобів і умов, що забезпечують успішне виконання нормативних наказів і здійснення соціального контролю;
- інтеграцією інституту в соціальні, політичні, ідеологічні і ціннісні структури суспільства, що дозволяє узаконити формально-правову основу того чи іншого інституту.

Соціалізація людини здійснюється широким універсальним набором засобів, змістовно специфічних для того або іншого суспільства, соціального шару або віку людини, а саме:

- способи вигодовування дитини та догляду за нею;
- мову і мовлення агентів соціалізації;
- формовані побутові та гігієнічні вміння і уявлення;
- продукти матеріальної культури, що оточують людину;
- елементи духовної культури (колискові пісні, казки, прикмети, забобони, звичаї, добутки літератури і мистецтва та ін.);
- стиль і зміст спілкування у родині, у групах однолітків, у виховних та інших організаціях;
- методи заохочення і покарання у родині, у групах однолітків, у виховних, професійних та інших організаціях;
- послідовне залучення людини до численних видів і типів відносин в основних сферах її життєдіяльності: спілкуванні, грі, пізнанні, предметно-практичній та духовно-практичній діяльності, спорті, а також у сексуальній, сімейній, професійній, рекреаційній, суспільній, релігійній та іншій сферах.

Засобів соціалізації дуже багато. Вони залежать від конкретного суспільства, віку людей, особливостей спілкування, традицій. Чим більше різних засобів соціалізації, тим ефективніше буде здійснюватися цей процес.

Кожне суспільство, кожна держава, кожна соціальна група виробляють у своїй історії набір позитивних і негативних формальних і неформальних *санкцій* – способів переконання, приписань і заборон, мір примуса та тиску аж до застосування фізичного насильства, системи способів вираження визнання, відмінності, нагород.

Так, *формальні негативні санкції* – це арсенал покарань, передбачених законом, а саме всякого роду застереження, зауваження, штрафи, арешт, позбавлення цивільних прав, конфіскація майна, страта тощо.

Неформальні негативні санкції – це вираження подиву, глузування, відмова подати руку, моральний осуд, відмова підтримувати товариські відносини, недобррозичливі плітки тощо.

За допомогою цих способів і мір поведінка людини та цілих груп людей приводиться у відповідність із прийнятими у даній культурі зразками, нормами, цінностями.

1.6. Соціалізованість

Соціалізованість – це досягнення людиною певного балансу пристосування та відокремлення у суспільстві.

Про міру *пристосування* людини до суспільства свідчить ряд ознак:

- ступінь оволодіння знаннями, уміннями та установками, необхідними для реалізації рольових очікувань і приписань, характерних для суспільства в різних сферах життєдіяльності (сімейній, професійній, соціальній, дозвіллевій та ін.);

- наявність і міра оформленості реалістичних у даному суспільстві життєвих цілей і уявлень про соціально-прийнятні шляхи та способи їхнього досягнення;

- необхідний на даному віковому етапі рівень освіти.

Як ознаки *відокремлення* людини в суспільстві можна розглядати наступні:

- наявність власних поглядів, здатність змінювати їх і виробляти нові (ціннісна автономія);

- наявність і характер Я-концепції, рівень самоповаги та самоприйняття, почуття власної гідності (психологічна автономія);

- реалізація вибірковості в емоційних прихильностях, їхнє заощадження і/або змінюваність (емоційна автономія);

- міра готовності і здатності самостійно вирішувати власні проблеми, протистояти тим життєвим ситуаціям, які заважають самозміні, самовизначенню, самореалізації, самоствердженню; гнучкість і одночасно стійкість у мінливих ситуаціях, уміння творчо підходити до життя – креативність (поведінкова автономія).

Міра збалансованості пристосування та відокремлення людини в соціумі і змістовні характеристики названих вище ознак пристосування і відокремлення багато в чому визначають систему тимчасових зв'язків людини як особистості зусією соціальною дійсністю і з її окремими сегментами, що складається на кожній стадії соціалізації.

Людина в процесі соціалізації проходить три основні фази розвитку (відбуваються три взаємозалежних процеси):

1. *Соціальна адаптація* – це активне пристосування до умов середовища за допомогою засвоєння/асиміляції зовнішніх вимог і зміни/акомодації власних реакцій. Оволодіння знаковими системами, соціальними ролями.

2. *Індивідуалізація* – активне пристосування особистості до власних особливостей у формі самопізнання, самоприйняття і самореалізації. Відокремлення індивіда, бажання виділитися, знайти свій шлях.

3. *Соціально-психологічна інтеграція* – поступове ускладнення, упорядкованість і узгодження інтрапсихічних компонентів і функцій у відповідності з вимогами соціальної реальності. Вливання в суспільство, досягнення балансу між особистістю і суспільством.

Результати соціалізації залежать від управління цим процесом: наявності зворотного зв'язку, застосування засобів непрямого, перспективного управління, заздалегідь спроектованих ситуацій спільної продуктивної діяльності.

Для успішної соціалізації, для досягнення в житті людині повинні бути притаманні такі основні характеристики:

- прагнення до самоморозвитку і самоактуалізації;

- готовність приймати самостійні рішення в ситуаціях вибору;

- успішна презентація індивідуальних здібностей;

- культура спілкування;

- зрілість і моральна стійкість.

1.7. Особливості соціалізації особистості в умовах закладу позашкільної освіти

Інститути соціалізації, що стоять за впливом на соціалізацію людини на другому місці після сім'ї, це заклади освіти. Значна роль у цьому контексті належить закладам позашкільної освіти, діяльність яких охоплює вільний час дітей та молоді, заснована на принципі вільного вибору, особистісно орієнтованому підході до інтересів і здібностей кожного вихованця, є різноспрямованою та поліваріативною. Отже, такі інститути соціалізації як заклади позашкільної освіти орієнтовані на соціальне виховання, формування гармонійно розвинутої, соціально адаптованої особистості, що має високий рівень самореалізації у суспільстві.

Необхідно зазначити, що визначаючи позашкільну освіту як соціокультурне явище, вчені констатують, що вона включає в себе соціальне середовище, де відбувається процес навчання і виховання.

І. Бех, як один із фундаментальних дослідників позашкільної освіти, розглядає позашкільне середовище як значущий сегмент соціального буття підростаючої особистості, в якому вона вдосконалює набуті навчально-виховні здобутки і засвоює ряд додаткових здібностей та цінностей, необхідних для дорослого життя. Науковець виокремлює такі структурні компоненти соціалізації позашкільного виховного простору:

- демократизація соціобуття вихованців;
- гуманізація соціобуття вихованців;
- індивідуалізація соціобуття вихованців;
- культивування творчих можливостей вихованців;
- формування особистісно-конструктивних відносин;
- продуктивна життєдіяльність вихованців.

У закладах позашкільної освіти реалізуються програми, які мають соціально-педагогічну спрямованість, орієнтовні на розвиток особистості, її комунікативних та інтелектуальних здібностей, соціальних якостей. Така діяльність сприяє соціалізації та індивідуалізації дітей і підлітків, надає можливості спробувати себе у різноманітних соціальних ролях, сприяє соціальному становленню особистості. Програми економічної та правової освіти, гуманітарного та соціально-реабілітаційного напрямів, орієнтовані на розширення соціальних знань і практичних навичок, підготовку вихованців старшого шкільного віку до особистісного й професійного самовизначення й самореалізації тощо.

Зокрема, відповідно критерію «прогнозований результат» фіксуються *характеристики вихованця закладу позашкільної освіти як результат освітньої діяльності, а саме:*

- упевненість у собі; якості, що дають змогу правильно вибрати необхідну соціальну роль, прийняти, зрозуміти себе, підвищити самооцінку;
- лідерські якості;
- культура міжособистісних відносин;

- відчуття причетності до суспільної справи, відповідальність за результат своєї роботи як частини загальної справи;
- уміння встановити зрілі соціальні стосунки з однолітками, соціумом, навички розв'язання конфліктів;
- психологічна культура особистості;
- вміння переконувати, прагнення взяти відповідальність на себе; вміння самостійно вирішувати життєві труднощі, узагальнювати життєвий досвід;
- правова культура, повага до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- вихованість, високі моральні якості;
- громадянська відповідальність;
- національна самосвідомість, патріотизм;
- сформовані ціннісні установки і смисложиттєві орієнтації; усвідомлення самоцінності та індивідуальності кожної людини, ціннісне ставлення до навколишнього світу тощо.

Позашкільна діяльність є важливим стимулом для творчого розвитку дітей, підлітків і юнацтва, розквіту їх здібностей, розширення діапазону інтересів, творчої активності.

Активні форми комунікації сприяють залученню вихованців до обласних, Всеукраїнських, міжнародних заходів, а саме: акцій, конкурсів, фестивалів, виставок тощо. Формування комунікативних навичок забезпечує підвищення ефективності взаємодії особистості вихованця з суспільством у цілому.

Таким чином, в освітньому середовищі закладу позашкільної освіти спеціально створюються й моделюються умови для самореалізації та самоствердження особистості, становлення її як свідомого суб'єкта соціальних відносин, що дозволяє говорити про нього як чинник соціалізації. Отже, середовищний підхід в умовах закладу позашкільної освіти має певні переваги, так як дозволяє усвідомлено створювати педагогічні умови цілеспрямованої дії на активну соціалізацію особистості. Середовище ЗПО є засобом та технологією опосередкованого управління (через середовище) процесом соціалізації вихованця.

Отже, позашкільне середовище дійсно є важливим зсегментом соціального буття підростаючої особистості, в якому вона вдосконалює набуті навчально-виховні здобутки і засвоює додаткові здібності та цінності, які необхідні для дорослого життя. Середовище ЗПО є засобом та технологією опосередкованого управління (через середовище) процесом соціалізації вихованця.

2. ПРАКТИКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ПАЛАЦУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

2.1. Психологічний аспект соціалізації особистості

*(з практики роботи Аханкіної А.О., практичного психолога Донецького
ОПДЮТ, керівника гуртка «Школа стійкості»)*

Людина – соціальна істота, але кожен із нас має індивідуально-психологічні особливості – неповторну своєрідність психіки кожної людини. Природною передумовою індивідуальних особливостей людини є передусім спадкові та природжені біологічні особливості будови та функцій організму. Дитина народжується з властивими їй конкретними задатками, на ґрунті яких за життя залежно від умов виховання розвиваються й формуються притаманні певному індивіду будова та функції організму, особистісне психічне буття.

Проте природжені біологічні особливості не визначають фатально індивідуальних якостей особистості. Багатьма спеціальними психологічними та фізіологічними дослідженнями доведено, що природжене змінюється залежно від умов життя і виховання – те, що ми визначаємо як соціалізація особистості.

Психологічні особливості:

– *темперамент* – характеризує динамічний бік психічних реакцій людини – її темп, швидкість, ритм, інтенсивність;

– *характер* – соціальна фізіологія особи. Це сукупність постійних індивідуально-психологічних якостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, ставленні до колективу, до інших людей, до праці, до навколишньої дійсності, до об'єктів матеріального і духовного світу та до самої себе;

– *здібності* – індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають умовам успішного виконання тієї чи іншої діяльності, а саме – набуття знань, умінь і навичок та використання їх у праці;

– *спрямованість* – життєдіяльнісні установки, інтереси, переконання, світогляд, ідеали.

Для кращого розуміння психологічних особливостей соціалізації необхідно звернути увагу на основні *психологічні теорії соціалізації, а саме:*

– *когнітивні теорії* (Ж. Піаже) головним аспектом соціалізації особистості вважають розвиток її пізнавальної сфери. Когнітивний розвиток відбувається в результаті пошуку рівноваги між тим, що дитина знає і тим, що прагне дізнатися;

– *біхевіористичні теорії* (Д. Уотсон, Е. Торндайк, Б. Скіннер та ін.) вказують, що процес соціалізації включає в себе накопичення моделей поведінки, які будуть необхідні дитині в різних життєвих ситуаціях, і їх закріплення;

– *гуманістичні теорії* (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) основу розвитку особистості вбачають у формі моментом розвитку виступає «Я-

концепція», що включає в себе уявлення, ідеї, цілі, через які людина характеризує саму себе і намічає перспективи власного розвитку.

Окрім цього, зауважимо, що соціалізацію розглядають з точки зору вікової та соціальної психології. Вікова психологія розглядає соціалізацію як *процес властивий конкретній людині з її внутрішньою природою та її розвитком*, соціальним досвідом, нормами, цінностями, культурою.

У соціальній психології соціалізація особистості практично ототожнюється із соціальною адаптацією в широкому її розумінні про що мова йшла у попередньому виступі.

Таким чином, *психологічними особливостями, що визначають соціалізацію, є:*

- залучення індивіда до діяльності (міра засвоєння знань, умінь і навичок та способи їх відтворення);
- рівень розвитку самосвідомості людини;
- провідні інститути соціалізації, що здійснюють домінуючий вплив на процес становлення та розвитку індивіда на цій стадії;
- способи соціалізації (опосередковані провідною діяльністю стосунки з іншими людьми, котрі визначають соціальний розвиток особистості на відповідному віковому етапі);
- соціально-психологічні механізми соціалізації.

Соціалізація особистості відбувається протягом усього життя людини. Але найбільш інтенсивно вона проявляється в дитячому і підлітковому, а також в юнацькому віці.

Соціалізація дітей дошкільного віку. В залежності від віку головним в особистісному розвитку дитини виступає наступне:

1. Визначення та освоєння соціального простору і дистанції для коректної поведінки. Для цього потрібно грати з дітьми в різні ігри з метою наочного відображення і емоційного взаємини один з одним.

2. Орієнтація в просторі і в подіях. Спеціально для дітей створюються різні ситуації, щоб вони могли бачити головне, давати свою емоційну оцінку того, що відбувається і висловити до цього своє ставлення.

3. У кожного малюка є особливий дорослий, спілкуванням з яким він дорожить найбільше. Це його наставник і кумир. Зазвичай, така людина має великий вплив на дитину, тому що малюк тягнеться до нього, ділиться сокровенним, цікавиться його думкою.

4. Рольові ігри (наприклад, доньки-матері). Завдяки такій формі, можна прожити на короткий період часу соціальну роль дорослого. Що дає можливість розширити рамки, розвивати уяву, модулюючи майбутнє.

Важливо пам'ятати, що на кожному віковому етапі соціалізація дошкільника відбувається, головним чином, через гру. Саме тому постійно розробляються нові й удосконалюються вже існуючі методики розвитку, спрямовані на те, щоб подати інформацію в простій, доступній, ігровій формі — тобто тієї, яка буде цікава.

Соціалізація дітей молодшого шкільного віку:

— наростає організованість в емоційній поведінці дитини (здатність володіти своїми почуттями стає кращий рік від року), але значною мірою зберігається властивість бурхливо реагувати на окремі явища, що зачіпають його;

— соціальні і асоціальні почуття проявляються живо і безпосередньо;

— формується здатність до співпереживання – «безкорислива» емпатія, коли емоційний стан іншої людини не просто викликає у дитини те ж саме почуття, а є причиною виникнення інших почуттів — жалості, співчуття або радості за іншого;

— під впливом конкретних дій інтенсивно формуються моральні почуття (почуття товариства, відповідальності за колектив, обурення при несправедливості і так далі);

— розвиваються різноманітні естетичні переживання.

У дитини *молодшого шкільного віку* розвиваються мотиви, стимулюючі виникнення самолюбності, прагнення до самоствердження, змінюється здатність до довільної регуляції поведінки. Для свідомості дитини найбільш значимими стають такі широкі *соціальні мотиви*: як мотиви самовдосконалення (бути культурним, розвиненим), мотиви самовизначення (після школи продовжувати вчитися, працювати), мотиви боргу і відповідальності (діти прагнуть виконувати усі вимоги педагога). Отже, мотиви – результат соціальних впливів.

Дитина починає керуватися свідомими цілями, соціально виробленими нормами, правилами і способами поведінки. Якщо дитина гармонійно розвиватиметься по усіх цих напрямках, він набуде соціального досвіду і якості особи, які допоможуть йому успішно вирішувати завдання соціалізації.

Особливості соціалізації дитини підліткового віку співвідносяться з потребами в таких аспектах, як самостійність і незалежність, самовизначення і безпосереднє спілкування з однолітками для обміну досвідом і знаннями. Підліток прагне зайняти своє місце в системі соціальних відносин, користуватися авторитетом у однолітків. Це прагнення можна назвати прагненням в придбанні якомога більш високого статусу в суспільстві, досягненні суспільного визнання.

Не обмежуються сімейним середовищем, а також оточенням однолітків — знайти визнання серед своїх друзів і товаришів. Такі *підлітки можуть вдаватися до досить асоціальних методів*:

— починають вживати спиртні напої;

— захоплюються курінням, щоб в очах друзів виглядати «крутіше».

Необхідно зазначити, що у пошуку свого місця в суспільстві підліток може втратити себе. Його психіка вкрай нестабільна, дуже гнучка, і в цьому віці йому можна нав'язати помилкові норми і цінності, які будуть сприйняті як єдино вірні. До того ж, підліток дуже часто змінює своє оточення. Це пов'язано із заняттями в гуртках і секціях, пошуку по-справжньому цікавої справи, яке

займе підлітка. На шляху до хобі йому належить випробувати багато інших видів діяльності, а значить змінити багато інших соціальних груп.

Основними інститутами соціалізації підлітка є такі, як:

- сім'я;
- неформальна група;
- різні заклади освіти.

Етап соціалізації, який співпадає з юнацьким віком можна змістовно охарактеризувати, як закінчення навчання у школі та перехід до професійно-трудової діяльності. Основною формою діяльності продовжує залишатися освітня, хоча серйозну конкуренцію їй складають дозвільна діяльність та спілкування. На цьому етапі соціалізації відбувається вибір професії, способу досягнення кар'єри, шляхів побудови подальшого життя, що має вирішальне значення в процесі соціалізації. Розглядаючи роль інститутів соціалізації на цьому етапі, необхідно зауважити послаблення ролі сім'ї, сталою залишається роль учбових закладів і різко зростає значення соціального мікро-середовища, оточення друзів.

Соціалізація у студентському віці характеризується складнощами адаптації на перших курсах. У цей час продовжують формуватися соціальні навички людини, відбувається формування її особистості та світогляду. Окрім цього, можуть виникати конфлікти, які нерідко провокують негативні емоції і позначаються на навчальній діяльності студента.

Соціалізація особи зрілого віку є складною. У цей час людина вже сформувалась та сформувала соціальні зв'язки, однак вона продовжує адаптуватися до суспільства.

На стадії ранньої зрілості людина залучається до всіх сфер діяльності, стабілізує якості особистості, у тому числі комунікативні здібності, встановлює близькі стосунки з іншою людиною, виявляє творчі здібності, вибудовує власний спосіб життя, долає першу психологічну кризу переоцінки життєвого шляху. Середня зрілість пов'язана з пошуком відповідей на основні питання про сенс життя, людина намагається здійснити свої мрії.

Період пізньої зрілості супроводжують занепокоєність (людина намагається продовжити плідно і творчо працювати, виявляти свої здібності та можливості) або відсутність занепокоєності (призводить до гальмування розвитку та становлення, сприяє виникненню почуття непотрібності, спустошення). Часто цей період супроводжується надмірною турботою про себе тощо.

Отже, соціалізація є складним психологічним процесом, завдяки якому відбувається формування особистості людини ще від самого народження та протягом всього життя.

2.2. Мова — потужний фактор соціалізації особистості

(з практики роботи Полякової Т.В., керівника гуртка «Українська мова»)

Соціалізація особистості — це процес, який включає в себе засвоєння людиною соціальних норм, цінностей, знань та навичок, необхідних для життя в суспільстві. Утім входження людини в суспільство багато в чому відбувається

через освоєння мови. Свідомість і самоідентифікація особистості починаються з мови.

Мова закладається генетично і є кодом, що зв'язує покоління. Мова визначає національний характер особистості. Мова важливий аспект соціалізації, який допомагає формувати в людей певні цінності та переконання, що сприяє їхньому розвитку як громадян та патріотів своєї країни.

Народжена дитина є немовлям, природною особистістю, яка не вміє говорити. Однак разом з умінням говорити в неї з'являється розуміння сутності того, що саме вона промовляє. А промовляє, позначає й означає людина те, що для неї самої виступає як її власна внутрішня сутність, яку вона просто не здатна утримати в собі самій.

Тому мова – внутрішній голос народної душі, яка водночас є її логосом, законом, духовним фундаментом.

Кожна особистість – це унікальний світ, сфокусований у його свідомості, інтелекті. Чим досконаліше вона володіє мовою, тим виразніше, повніше постає перед іншими членами суспільства як особистість. Необхідно зазначити, що мова належить до так званих вторинних систем; вона існує не сама по собі, а в людському суспільстві. Перебуваючи в тісному зв'язку з суспільством, мова виконує значну роль у соціалізації та консолідації людства. Мова існує у свідомості членів суспільства і реалізується в процесах мовлення.

Мова – суто людський засіб спілкування в духовному і практичному житті людини і є системою знаків для передавання, приймання і використання інформації.

Мовлення – це акт вживання людиною мови для спілкування.

Мовна соціалізація – це явище, під час якого відбувається входження індивіда до певної групи людей за допомогою мови, його пристосування у конкретному мовному середовищі.

Мовленнєва соціалізація – процес розвитку індивіда в системі соціально-мовних відносин, яка опосередковується шляхом їх засвоєння, тобто є процесом становлення мовної особистості (В. Тимофеев).

Необхідно зазначити, що особливий інтерес у науковців викликає мовленнєва соціалізація, тому що вона є водночас складовою і знаряддям соціалізації особистості, на ній базується психічний розвиток людини, засвоєння норм поведінки, адже процес пізнання і соціальна діяльність неможливі без мови, а одночасне засвоєння мови, оволодіння нею, нормами визначається соціальним середовищем.

Найбільш ефективно мовна і мовленнєва соціалізація реалізуються на заняттях гуртка «Українська мова». Оскільки соціалізація здійснюється у трьох сферах (діяльність, спілкування, самосвідомість) то серед пріоритетних методичних засобів чільне місце належить *ситуативним вправам/завданням*.

Цей вид роботи дає вихованцям можливість формувати і висловлювати думки відповідно до мовленнєвої ситуації, аналізувати і зіставляти мовленнєві та мовні явища, аргументувати, доводити й переконувати, виконувати різноманітні соціальні ролі.

Теми для таких завдань беруться із реального життя дитячого колективу, суспільного життя нашої країни тощо. Представлена ситуація супроводжується проблемним запитанням-завданням, а саме: дітям пропонується оцінити вчинки людей, передбачити розвиток подій, їх наслідки, виступити з порадою тощо. Таким чином, запропонований матеріал (ситуація) виступає не як об'єкт для лінгвістичних спостережень, а як інформація для роздумів, яка містить декілька соціальних ролей, включає багато культурних норм, правил та стереотипів поведінки, тобто проведення ситуативних завдань дозволяє моделювати різні види діяльності, знайомлять вихованців із шаблонами поведінки, привчають їх до виконання особистісно-соціальної ролі.

Наприклад, ситуативні вправи для вихованців 8-9 класів можуть містити невідомі події та ситуації, які подають моделі поведінки, ставлять дітей перед вибором.

Уявіть, що вам треба виступити з характеристикою однокласника, якого хочуть вибрати старостою класу або членом учнівського активу. Які риси характеру, на ваш погляд, повинна мати людина, якій доручають важливу справу? Чи є вони в того, кого ви пропонуєте? Обґрунтуйте свою точку зору. Побудуйте висловлювання, увівши до нього розгорнуту характеристику однокласника. Подумайте, текст якого стилю та типу мовлення ви будете створювати.

Ця ситуативна вправа готує дітей до життя й до громадянської активності, а також формує у вихованців вміння донести до суспільства власні думки, ідеї, свій духовний і життєвий досвід, а також вміння їх відстояти.

Ситуативні завдання для вихованців 10-11 класів містять такі ситуації, застосування яких передбачає осмислення ними реальної життєвої ситуації. Для цього ми користуємося ситуативними вправами, які містять у собі опис конкретної життєвої події, яка насправді існувала в реальному житті, та проілюстровано її розмитість і складність. Під час розв'язання означеного завдання у вихованців виникає потреба поставити себе на місце конкретної людини, тобто виконати певну соціальну роль, та прийняти своє, особисте рішення, з огляду на обставини.

1. Уявіть, що ви — директор школи. Щоб ви змінили для більш значного розвитку фізичної підготовки дітей.

2. Ви журналіст і вам необхідно взяти інтерв'ю у групи «Плач Єремії», але Тарас Чубай відмовляється виконати ваше прохання, вмовте його. Наприклад, можете пояснити йому, що ви приїхали з-за кордону, щоб написати статтю про цей концерт.

Отже, використання ситуативних вправ є ефективним засобом соціалізації вихованців, тому що діти вчаться формулювати і висловлювати думки відповідно до мовленнєвої ситуації, аналізувати і співставляти життєві події, аргументувати, доводити і доносити до суспільства власні думки, ідеї, свій духовний і життєвий досвід. Під час виконання ситуативних завдань вихованці виступають в окремих соціальних ролях, виробляють ланцюжок рішень, підходять до результату, метою якого є знайти найбільш правильне вирішення

певної соціальної ситуації наближеної до реального життя. Усе це допомагає вихованцям адаптуватися в оточуючому їх соціумі.

Рольова гра — це умовне відтворення її учасниками реальної практичної діяльності людей, створення умов реального спілкування, які поєднують у собі елементи як ігрової, так і навчальної діяльності.

Педагогічні спостереження, власний досвід роботи дають нам змогу стверджувати, що рольові ігри стимулюють вихованців до спілкування, правильного і нормативного відтворення необхідного для опрацювання комунікативного матеріалу.

Наприклад, під час вивчення розділу «Морфологія» пропонуємо використати рольову гру «Педагог і вихованці», мета якої – роз'яснення граматичних явищ, усвідомлення морфологічних особливостей частин мови, їх функціонального навантаження. Однак, необхідно звернути увагу, що в процесі ознасеної гри відбувається засвоєння вихованцями ролі (діти виконують роль) педагога та осмислення її значущості.

Діти об'єднуються у групи – «педагогів» та «вихованців». «Педагоги» пояснюють, що таке іменник і перевіряють розуміння пояснення за допомогою запитань. «Вихованці» – слухають пояснення і відповідають на питання.

Під час вивчення теми «Односкладне речення» використовуємо рольову гру «Реклама». Вихованці об'єднуються у групи, кожна з яких отримує завдання скласти і представити рекламу певного виду односкладного речення. Одержавши завдання, вихованці розпочинають командну роботу, тобто кожен член групи ділиться своїми думками з питання, згодом усе обговорюється, збираються приклади. У такий спосіб опрацювання теми кожен вихованець має можливість розкрити творчі здібності, удосконалити вміння й навички, а також сформулювати елементи соціальної діяльності, тобто прослідковується зв'язок між засвоєнням мови і соціалізацією дитини.

Створення діалогу – ефективний засіб мовленнєвої соціалізації вихованців. Пропонуємо використовувати діалоги, які надають заняттям української мови соціальної спрямованості, створюють умови, щоб вихованці успішно засвоювали різні соціальні ролі.

Наприклад, вихованці отримують завдання скласти діалог:

1. Ви сідаєте у вагон, вам їхати довго. Ваші попутники вже в купе... Знайомимосся...

2. Ви прийшли здавати документи для вступу до закладу вищої освіти. З'ясуйте факультет і спеціальність.

3. Ви прийшли влаштовуватися на роботу. Розкажіть про себе, запитайте про умови праці.

4. Ви випадково штовхнули пасажира в автобусі. Змодельуйте форму вибачення перед однолітком, бабусею, жінкою з дитиною на руках.

5. Ви запізналися на серйозну зустріч, де на вас чекали. Вибачтеся перед офіційною особою, знайомим дорослим, товаришем.

Запропоновані навчальні мовленнєві ситуації ставлять вихованця в умови, ідентичні природним, дають змогу активізувати розмовні формули, відповідну

лексику, граматичні структури, не фіксуючи увагу на них, збуджують уяву дітей, спонукають їх правильно оформляти свою думку.

Враховуючи те, що провідною сферою соціалізації особистості є діяльність. Вихованці гуртка беруть активну участь у науково-практичній конференції Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості «Пошуки. Знахідки. Відкриття!», здійснюють дослідницьку, пошукову діяльність. Вихованці презентують свої перші кроки у науку. Дослідницька діяльність вихованців — це творча діяльність, спрямована на розуміння навколишнього світу, відкриття дітьми нових для них знань і способів діяльності. Вона забезпечує умови для розвитку їх ціннісного, інтелектуального і творчого потенціалу. Дослідницька діяльність дозволяє розвивати здатність аналізувати й узагальнювати факти, приймати рішення.

Отже, охарактеризовані методи і прийоми роботи дозволяють педагогу будувати оптимальну, на нашу думку, траєкторію мовленнєвої соціалізації особистості в сучасному полікультурному просторі. На заняттях української мови вихованці повинні формувати вміння бути контактними в різних соціальних групах, уміти працювати з представниками різних соціальних верств і груп, запобігати конфліктним ситуаціям або вміло виходити з них. Ці навички забезпечують молоду людину мобільністю, можливістю швидко реагувати на зміни в світі, пристосовувати власне мовлення до ситуації, добираючи мовні засоби за стилем, забарвленням, тональністю до умов спілкування.

2.3. Текстосцентричний підхід як інструмент соціалізації вихованців гуртка «Літературна творчість»

(з практики роботи Жиженко Л.Б., керівника гуртка «Літературна творчість»)

Одним із важелів впливу на розвиток соціалізації особистості є українська література, оскільки художні твори акумулюють універсальність значення, впливу на формування світогляду індивідуума, дозволяють апріорі «облагоджувати», впорядковувати, брати як скерування до дії духовний досвід попередніх поколінь і, вдосконалюючи, трансформувати його в особисту сукупність знань, умінь кожної людини зокрема й особливо представників підростаючого покоління, з-поміж яких, як окремого прошарку суспільства, генерації юнаків і підлітків.

Психолого-педагогічна наука довела, що становлення особистості здійснюється в період від 12 до 17 років, оскільки саме в цей час найбільшого рівня еволюції набувають самосвідомість і духовно-моральні якості дітей. Так, науковці Г. Костюк, С. Рубінштейн, П. Якобсон стверджують, що формування у дитини власного внутрішнього психічного життя відбувається насамперед внаслідок усвідомлення ним духовних дороговказів письменника та його творчості, допомагає глибокому осягненню передовсім життєвої правди художнього твору як духовного надбання суспільства.

Художня література відтворює дійсність засобами слова або мовними засобами. Тому загальноприйняте визначення її (художньої літератури) звучить так: це вид мистецтва, що відтворює дійсність у словесних художніх образах. Література є важливим прийомом пізнання навколишнього світу. Адже саме їй і тільки їй із низки існуючих властиве комплексне передавання засобами слова людських почуттів і переживань, яскравих картин природи, найтонших відтінків зорово-слухових образів (що сприяє розвитку у вихованців навиків осягнення прекрасного), будь-яку часову послідовність подій і водночас вільне перенесення вищезазначеного з однієї епохи в іншу.

Саме тому література як мистецтво слова є одним із очільних чинників формування соціалізації особистості, спрямування її до ціннісних орієнтацій, оскільки домінуюча функція мистецтва й полягає в тому, що воно не тільки постає відображенням найрізноманітніших сторін життя людини, а й однозначно служить скеруванню на неї, на розуміння обґрунтувань і доказів дій того чи іншого представника соціуму.

Таким чином, прийоми творення художніх образів і характерів, суспільних ситуацій і колізій, представлені письменниками, мають потужний соціалізуючий потенціал. Митці, розповідаючи про життя, впливають на читача, формують його так би мовити «правильний» світогляд. Автор дає оцінку всім тим життєвим явищам, про які розповідає в художньому творі. І кожен роман, повість, новела, драма, ліричний вірш по-різному сприймається вихованцями – залежно від їхніх поглядів, переконань. Звичайно, все викладене автором не береться абсолютно на віру. Адже осягнення художнього твору, на відміну від наукового, повинне бути індивідуальним, а саме: читач має право на власну суб'єктивну оцінку. Зрештою у вихованців виникають і реалізуються орієнтири правдивості та глибини відображення життя, тактика поведінки, мотивація вчинків і щоденні дії персонажа в творенні добра й несприйнятті зла, в досягненні гармонії з навколишнім і з власним Я, в збереженні прекрасного й одкиданні потворного, що безпосередньо сприяє розвитку індивідуума на тлі існування в суспільстві.

Крім того, література ставить за мету спонукати підростаюче покоління захоплюватися красою і самобутнім багатством рідної землі, звитяжністю національно-визвольних змагань героїв, їхнім славетним минулим, злетами духу народу, а також захищати світлі набутки нації, продовжуючи традиції роду. Вивчення української літератури сприяє вихованню любові до народу, його мови, звичаїв, національних традицій, культури, розумінню світової та національної історії, проблем сьогодення.

Варто наголосити, що в становленні соціалізації особистості вагомого значення набуває виокремлення духовного світу індивідуума. Так, у раціональній сфері вбачаємо виховання національної самосвідомості, ідеалу. Стосовно почуттєвої, однозначно на передній план виходить почуття обов'язку, патріотизму, гідності, самоповаги, гордості та честі. Вольовий же аспект передбачає дотримання дисциплінованості, організованості та цілеспрямованості.

Враховуючи вищезазначене, використовуємо *текстоцентричний підхід* — це методика викладання української літератури, яка базується на акцентуванні уваги на текстах різних жанрів та стилів. Це побудова занять гуртка «Літературна творчість» на текстовій основі, оскільки саме текст допомагає формувати комунікативну компетентність вихованців, розвивати мовленнєві навички та вміння. Застосування текстоцентричного підходу на заняттях є важливим елементом соціалізації вихованців, оскільки дозволяє підготувати дітей до життя в сучасному суспільстві.

Прийоми використання текстоцентричних технологій на заняттях гуртка «Літературна творчість»:

1. *Рольові ігри.* Вихованцям пропонують втілити роль героїв літературних творів. Вони можуть вигадати діалоги між персонажами або зіграти важливі події з твору. Це допомагає дітям краще зрозуміти персонажів та вивчити їхні мотивації.

2. *Творчий переказ.* Вихованцям пропонується уривок з вивченого твору української літератури. Далі переказ уривку з власними коментарями та змінами, додавши власні думки та почуття щодо змісту твору.

3. *Створення книжкових рецензій.* Вихованцям пропонується прочитати уривок із твору й написати рецензію на цей твір. Діти можуть ділитися враженнями та рекомендаціями.

4. *Картки з цитатами.* Вихованцям пропонуються картки з цитатами з різних літературних творів. Завдання — зіставити цитати з конкретними творами та їх авторами.

5. *Інтерв'ю з автором.* Завдання вихованцям — підготувати запитання для інтерв'ю з автором аналізованого твору. Діти можуть досліджувати життєвий шлях автора, мотивації та ідеї, які лежать в основі твору.

6. *Інтерактивна дослідницька робота.* Вихованцям надається додатковий матеріал про період української літератури або окремого письменника. Вони можуть здійснюють дослідження, створюють звіти та презентації на основі текстових матеріалів, інтерв'ю, документів тощо.

Художні тексти сучасної української літератури для дітей та юнацтва пропонують різні варіанти вирішення складних питань сьогодення. Перший досвід соціалізації дитина набуває в сім'ї. Прикро, але він може бути як позитивний, так і негативний, більше того навіть травматичний. Проблеми людських взаємин: батьків і дітей, чоловіків і жінок, взаємозв'язку поколінь осмислюють сучасні письменники Галина Гордасевич, Оксана Сайко, Володимир Беглов та ін.

У центрі творів «Лідія, донька Люськи» (Галини Гордасевич) та «Птахи завжди повертаються» (Оксани Сайко) — морально-етична і соціально-психологічна проблематика. Дівчатка Лідія та Олена живуть з дорослими, які мають травматичний досвід соціалізації. Як бути дівчаткам, як гармонійно утвердитися в соціумі? Порада від автора: «Відповідальність за свої дії та вчинки взяти на себе».

Оповідання Володимира Бєглова «Наступного разу, коли ти зателефонуєш» — порушує вкрай актуальну на сьогодні соціальну проблему — розлучення батьків. Психологи стверджують, що діти дуже негативно сприймають розлучення батьків, якщо воно й виправдане в силу якихось причин. Працюючи над текстом твору пропонуємо вихованцям такі типи завдань. Перше завдання. А як би поводив себе я, коли б така історія трапилася зі мною? Або, можливо, у когось вже є такий досвід подолання проблеми. Другий вид роботи. Обговорюємо таке питання: «Чи слухну пораду дала Вікторія Володимирівна?». Головний герой починає писати щоденник, у який занотовує все, про що б йому хотілося розповісти батькові. Третій вид завдання. Написати хлопчику лист й порадити, як здолати проблему. Насамкінець зауважимо, що герой і сам набув відповідного досвіду й зробив для себе висновки. Випробування загартувало хлопця: він подорослішав і змужнів. У щоденнику хлопець написав: «Я даю собі обіцянку ніколи не покинути нікого зі своїх дітей. Я даю собі обіцянку бути свідком їхніх успіхів і перемог і надійним плечем під час невдач і поразок. Я даю собі обіцянку бути татом, а не називатися ним.

Тема булінгу посідає вагоме місце в сучасному соціокультурному просторі. Булінг як варіант деструктивної конфліктної комунікації в групі приводить до втрати довіри в міжособистісному спілкуванні та психологічної ізоляції жертви. Як же можна запобігти насильству та агресії в дитячому колективі? Бібліотерапія розглядає художній твір як багатофункціональне надбання.

Аналізуючи художні твори, підлітки легко можуть порівняти свою поведінку та поведінку героїв. Такий аналіз дає змогу зрозуміти, у якій ролі є дитина: агресор, жертва, спостерігач. Книга дає пораду, як поводити себе, щоб не опинитись ні в ролі булера, ні в ролі жертви, ні в ролі спостерігача. Саме так, а особливо це важливо для підлітків, дитина вчиться розуміти себе і коригувати, якщо в цьому є потреба, свою поведінку, а також виховувати в собі моральні якості й пріоритети. Тому, дуже важливо аналізувати художні тексти, в яких порушуються проблеми булінгу.

Сучасна українська література також розкриває феномен цькування в дитячому колективі. Так, наприклад, Ганя — головна героїня повісті А. Шавлач «Пампуха» потерпає від постійної агресії однокласників та вчительки Майї Михайлівни через зайву вагу. Психотерапія допомогла Гані зрозуміти, як треба себе поводити в колективі. Усвідомивши, що проблема насправді не тільки в однокласниках, які ображають, а й у ній самій, дівчина бере відповідальність за своє життя на себе. Це й допомогло дівчині вийти з кризових ситуацій переможницею.

Ще одна книга, яка порушує проблему булінгу та допомагає вибудувати адекватну модель поведінки, — «Недоторка» Т. Корнієнко. Головна героїня твору — Алевтина Диряєва на прізвисько Мийдодір має рідкісну патологію — мізофобію (страх перед брудом та мікробами). Дівчина називає себе Недоторкою, crazy (божевільною) й не уявляє, що можна просто погладити кішку біля будинку, потиснути руку другові та ін. Через це однокласники

знушаються з неї, втягують в провокативні ситуації, які принижують Алю. Пропоную вихованцям у роботі над текстом твору «Недоторка» дискусію: обговорити поведінку однокласників, а також запропонувати дівчині дружню підтримку. Автор пропонує своє бачення виходу з ситуації: здолати проблему за допомогою мистецтва та кохання.

Отже, сучасна українська література для юнацтва дає чимало матеріалу для соціалізації вихованця та сприяє «відкритому діалогу» між художнім твором і дитиною. Дієвим інструментом входження підлітка в соціальний простір є любов до учителів, батьків, однокласників, що є прикладом для наслідування.

2.4. Соціалізація особистості в умовах європейського простору

(з практики роботи Скорописової Л.І., керівника гуртка «Економічне краєзнавство»)

Однією із важливих складових соціалізації особистості є адаптація до соціального середовища, в якому вона перебуває. Вторгнення Росії в Україну змусило сотні тисяч людей, здебільшого жінок і дітей, покинути Україну і шукати притулку в сусідніх країнах.

Чимало вихованців тимчасово проживають в країнах Європи. І це надає можливість соціалізації вихованців до європейського простору як макрофактору соціалізації.

До макрофакторів відносять:

- країна;
- держава;
- суспільство;
- етнос.

Ці фактори впливають на соціалізацію людей, що живуть у певних країнах. І саме на них роблю акцент на заняттях та заходах у гуртку.

Країна як макрофактор соціалізації розглядається в контексті конкретної країни, у якій знаходяться вихованці, при цьому виокремлюємо її природно-географічні умови. Так, це всього лише своєрідні «рамки» процесу соціалізації. Але саме ці рамки у сукупності з іншими факторами визначають деякі його специфічні особливості.

Те, як об'єктивні умови країни впливають на соціалізацію людини, багато в чому визначається тим, як їх використовують і враховують у своєму житті сформовані у країні етноси, суспільство і держава.

Суспільство як макрофактор соціалізації — дуже важливий фактор! І мова у нас іде про формування у країні соціальних відносин між людьми: родині, етнічні, вікові, професійні, соціальні.

Вихованці діляться своїми спостереженнями, порівнюють, усвідомлюють особливе та загальне: особливості історії і культури конкретного суспільства; гендерну, вікову і соціальну структури суспільства від рівня їх економічного і культурного розвитку.

Держава, як макрофактор соціалізації, поняття політико-юридичне. Держава – це ланка політичної системи суспільства, що має владні функції.

З вихованцями з'ясовуємо головні установи і організації конкретних держав, порівнюємо з українськими.

Фактор — етнос як макрофактор соціалізації, завжди цікавий для дітей. Розглядаємо національні особливості, національну самосвідомість і характер, стабільні особливості культури. І тут дуже багато можливостей для вихованців — і надавати інформацію, і порівнювати, і аналізувати — що загальне, що виокремлює. Дуже емоційний компонент для дітей.

Суттєвим є такий чинник як менталітет етносу. *Менталітет етносу визначає:*

- ставлення його представників до праці і специфічних традицій, пов'язаних із трудовою діяльністю;
- уявлення про зручності побуту і домашнього комфорту;
- ідеали красивого і некрасивого;
- канони сімейного щастя та взаємини між членами родини;
- норми статево-рольової поведінки, зокрема, поняття про пристойності у прояві почуттів та емоцій;
- розуміння доброти, ввічливості, стриманості і інше.

І тут поле для спостережень дітей дуже велике! Адже це все те, що вони бачать, сприймають, вирішують подобається їм чи ні.

Такі заняття проводимо у формі дискусій, роздумів, порівняння. І саме так відбувається соціалізація особистості в умовах європейського простору: діти пізнають соціальні норми, цінності, традиції, розвивають соціальні навички, які допомагають людині взаємодіяти з людьми в іншій країні. А це і означає соціальну адаптацію.

Соціальна адаптація — це активне пристосування до умов середовища за допомогою засвоєння зовнішніх вимог і зміни власних реакцій.

Відбувається адаптація вихованців до нових умов життя і навчання, до нової країни, звичаїв та правил.

Україна — європейська країна, тому частина правил і звичаїв нам знайома, але водночас у кожній країні є свої відмінності, які необхідно опанувати й дотримуватися у повсякденному житті.

Найбільш важливим для дітей є засвоєння світоглядних цінностей, за якими живуть в країнах Євросоюзу. Саме тому акцент робимо на шести основних цінностях, кожна з яких є певним ідеалом та найбільшим прагненням демократичного суспільства.

Це такі *Європейські цінності:*

- повага до людської гідності;
- свобода;
- демократія;
- рівність;
- верховенство права;
- повага до прав людини.

Такий акцент у роботі гуртка дозволяє спрямовувати його роботу на засвоєння вихованцями змісту сукупності цінностей, норм і зразків поведінки, на формування індивідуальної ціннісної культури соціального мислення і поведінки, а саме, вихованці:

- усвідомлюють взаємозалежність країн, місце і роль України у європейській і світовій спільноті;
- опановують нові знання і смисли про цінності, ідеали, прагнення європейського демократичного суспільства;
- спільну історію, культуру, спадщину країн Європейського союзу;
- оволодівають новими способами мислення й діяльності;
- формують ціннісні орієнтації та компетентності, необхідні для життєдіяльності в демократичному європейському співтоваристві;
- набувають європейського досвіду демократичного буття, поведінки, взаємодії тощо.

З метою інформування вихованців про історію країн Євросоюзу, стандарти життя в європейських країнах, ознайомлення з історією, культурою (звичаї, добутки літератури і мистецтва тощо), освітою, традиціями країн Європи створено «Віртуальні подорожі/екскурсії» до:

- етнографічного музею Кракова;
- Вавель – королівське місто, до замку королів;
- колишнього міста, а нині району Кракова, – Казімеж;
- Старого м'яста Кракова – площа Ринок;
- соляних копален та музею Краківських жуп у місті Величка;
- Краківський економічний університет на посвяту в студенти і дізналися про систему освіти, економічні зв'язки України та Польщі;
- Краківського зоопарку.

Для проведення занять створено ряд відео, які були надані у YouTube — глобальному міжнародному онлайн-сервісі, який дозволяє користувачам завантажувати, переглядати та обмінюватися різним відеоконтентом, - Канал Скорописової Людмили Іванівни.

У планах роботи гуртка подальше знайомство вихованців гуртка з країнами європейської співдружності та створення відеороликів за темами: «Солодка Європа» та «Весняна Європа».

Література

1. Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації / Т.З. Гарасимів // Форум права. – 2009. – №3. – С.156-161.
2. Городяненко В.Г. Соціологія: підручник / Віктор Георгійович Городяненко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
3. Гримова А. Соціалізація – навчання жити в суспільстві [Текст] / А. Гримова, А. Гречишкіна // Дошкільне виховання: Науково-методичний журнал для педагогів і батьків. – К., 2008. – № 3. – С.10-13.
4. Зозуляк-Случик Р.В. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка». 2-е вид., переробл. та доповн. ІваноФранківськ : НАІР, 2022. 223 с.
5. Кравченко Т.В. Сучасні характеристики соціалізації [Текст] / Тамара Володимирівна.Кравченко // Педагогіка і психологія / Вісник АПН України /. – К., 2007. – № 3. – С.11-19.
6. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посібник / Микола Павлович Лукашевич. – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с.
7. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи. Навч. посіб. /М.П. Лукашевич, І.І. Мигович – 2-ге вид., доп. і випр.– К.: МАУП, 2003. – 168 с. Москаленко В.В. Соціалізація особистості. Монографія. К. : Фенікс. 2013. 540с.
8. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : навч. посібн. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2005. – 446 с.
9. Павловський В.В. Основи ювентології. Наукова монографія / Валерій Володимирович Павловський – К. : Дакор, КНТ, 2007. – 238 с.
10. Соціальна робота: навчальний посібник / [В.П. Андрущенко, В.П. Бех, М.П. Лукашевич, І.І. Мигович]. – К. : ДЦССМ, 2002. – Кн. 2. – 315 с.
11. Соціальна педагогіка : Навч. посіб. / А.Й. Капська, Л.І. Міщик,З.І. Зайцева, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола, І.М. Ковчина, О.А. Кузьменко, І. М. Пінчук, Н.П. Пихтіна; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова,Укр. держ. центр соц. служб для молоді. – К., 2000. – 264 с.
12. Черниш Н.Й. Соціологія / Наталія Йосипівна Черниш. – Львів : Кальварія, 2003. – 474 с.